

Veselin Vukotić
www.vukotic.net

Istanbul

***„Na kraju krajeva, nije važno protiv čega ste, već za šta ste.“ (Lord Akton)...
„Liberalizam je propao svuda u svijetu!“, odjekuje Crnom Gorom. „Duh slobodnog
tržišta nije za nas – mi smo protekcionisti... To nam je kulturna zaostavština iz
vremena otomanske vladavine.“***

Velika međunarodna konferencija u organizaciji Mont Pelerin Society (MPS) posvećena temi: „Nacija, država i sloboda“ održana je u Istanbulu početkom oktobra 2011. Tema je posebno aktuelna za region Bliskog Istoka i područja koja je zahvatilo „arapsko proljeće“. Između ostalog, konferencija je bila prilika da se bliže upoznamo sa ogromnim razvojnim potencijalom Turske i prelijepim Istanbulom. Zaista, kada gledate 18-milionski grad, grad na Bosforu, vidite te spomenike i muzeje Otomanskog carstva, pitate se koju smo mi to istoriju učili u školi. Zašto smo sami sebi navukli kompleks da smo skoro 500 godina bili pod vladavinom neke mračne i necivilizovane imperije i da je ona kriva za naše današnje zaostajanje? Do jednostavne istine dolazimo ako se zapitamo da li je neko carstvo kao što je Otomansko, moglo da se širi na tri kontinenta i opstane 7-8 vjekova, a da nema civilizacijske kvalitete koje je tražilo to vrijeme? Zaista, ideologizacija istorije u našim školama, što se čini i danas, izvor je mnogih devijacija u našem načinu razmišljanja i mentalna barijera našem otvaranju i prihvatanju novih ideja... Današnja Turska ima ogroman ljudski potencijal – blizu 80 miliona stanovnika prosječne starosti 27 godina (u Crnoj Gori 37), zemlja sa blizu 200 univerziteta, izuzetno biznis orjentisanim ljudima i institucijama, jakom dijasporom, sjajnom turističkom ponudom, organizovanim i produktivnim marketingom države (npr. TV serije koje se prikazuju u svim krajevima svijeta)...

U nizu predrasuda koje imamo snažna je i predrasuda da islam nije religija slobodnog tržišta i globalizacije (suština današnje civilizacije) i da to može dovesti do „sudara kultura“ (S. Huntington). To znači da tržište nije ni za nas u Crnoj Gori, jer je uticaj otomanske kulture na našu veliki. Takve komentare sam čuo više puta i u Crnoj Gori. Mislim da je to predrasuda.

Zapravo mnogi se pitaju da li je islam kompatibilan sa individualnom slobodom, liberalnom demokratijom i slobodnom tržišnom ekonomijom. Ovo tim prije što su muslimanske zemlje ekonomski nerazvijene. Postoji nekoliko bogatih nacija, ali ni one svoje bogatstvo ne zasnivaju na razvijenoj strukturi privrede, već samo na jednom proizvodu – nafti. Shodno članku poznatog profesora Atila Jajla iz Istanbula (odnedavno i gostujućeg predavača na UDG) ukupni GDP islamskih zemalja svih zajedno je manji od GDP Francuske. Da li je i to razlog „arapskog proljeća“ čije posljedice se još ne naziru, kao ni put kojim će neke zemlje poći u budućnosti. Kao što je i rekao Lord Akton u 19.vijeku „na kraju krajeva važno je ne

ono protiv čega ste, već ono za šta ste“. Da li su današnje i političke i ekonomske slobode Zapada nešto što prirodno izvire iz Islama i sistema vrijednosti muslimanskog svijeta? Ovo pitanje podgrijavaju i mnogi analitičari sa Zapada, ali i fundamentalni slojevi Islama. Islamisti tvrde da muslimanske zemlje nijesu kompatibilne sa zapadnim sistemom vrijednosti, slično zapadnjacima koji kažu da je sistem vrijednosti zasnovan na slobodi i tržištu proizvod Zapada i da može opstati samo u Zapadnoj kulturi.

Shodno istraživanjima profesora Hausa Koechlera, ovakve tvrdnje se ne mogu činjenično potvrditi. Naprotiv! Između 8. i 12. vijeka islamski svijet je bio mnogo napredniji nego Evropa u ekonomiji, trgovini, medicini, nauci. Isto tako, mnogo elemenata koji se danas smatraju proizvodom Zapada su zapravo nastali i prepisani iz muslimanskog svijeta. Tako je Islam jedina religija koju su uspostavili trgovci. Ona je prva prepoznala privatnu svojinu. Uz to ona promovise slobodnu trgovinu, snagu i lojalnost ugovoru više nego druge religije u svijetu. Pravni sistem je nastao iz prakse, evolutivno, kao i na Zapadu, za šta se zalažu pristalice „spontanog poretka“ (Hajek). Analiza profesora Timura Kurana pokazuju da ekonomsko zaostajanje islamskih zemalja ne proizilazi iz islama samog po sebi, već je to više rezultat istorijskih okolnosti, imperijalne tradicije, pogrešne politike. Prof. Guy Sorman navodi da i siromaštvo i političko ugnjetavanje nijesu posljedica autoritarne političke tradicije na Srednjem Istoku, već više Zapadnog kolonijalizma, a ne islamskog sistema vrijednosti.

Intelektualci iz ovog dijela svijeta oštro reaguju i na tvrdnje da se despotizam izvorno razvio u ovom dijelu svijeta, navodeći da su i fašizam i socijalizam kulturni proizvod 20 vijeka Evrope. Njihov stav je da odbacuju i fašizam i socijalizam isto kao što odbacuju fundamentalni islamizam... I još niz sličnih argumenata kojima se dokazuje da sistemi liberalnih civilizacijskih vrijednosti nijesu vezani isključivo za Zapad i nijesu nastajali samo na Zapadu. Postoje liberalne vrijednosti u svakoj kulturi uz specifičnost njihove praktične manifestacije zavisno od kulture.... Prosto prenošenje tih vrijednosti nije moguće. To je proces kapilarnog srastanja kultura.... Moglo bi se navesti i mnogo sličnosti u osnovama obje religije.

Zaključak koji se nameće jeste da sistem vrijednosti klasičnog liberalizma koji se zasniva na privatnoj svojini, slobodnoj tržišnoj ekonomiji, individualnoj slobodi, vladavini zakona i ograničenoj moći države u ekonomiji nije samo svojina Zapada i hrišćanstva, već univerzalni ljudski sistem vrijednosti. On izvire iz prirode ljudskog života i prirode političke moći. U svakoj kulturi i religiji mogu se naći elementi koji pomažu razvoj ovih vrijednosti, ali u svakoj kulturi i religiji postoje i elementi koji ih ugrožavaju. Otuda je poruka svima, svakome od nas pojedinačno koji kao ljudska bića živimo u različitim lokalnim i kulturnim sredinama, da imamo civilizacijsku obavezu da kategorički ne odbijamo neku kulturu karakterišući je necivilizovanom, već da pokušamo da otkrijemo i težimo u svakoj kulturi onim elementima koji su kompatibilni sa liberalnim vrijednostima i institucijama.

Utisak iz Istanbula zaista potvrđuje ovakvu poruku i uvjerenje da sa više razumijevanja i naklonosti treba gledati na ubrzani ekonomski povratak nekadašnje imperije na Balkan i njeno članstvo u EU. To su procesi koje ne treba bilo kako demagoški kvalifikovati već ih

treba presrijetati: prilagođavanjem ih iskoristiti za naš razvoj... Sve što ide – brzo dolazi!... Najbitnije je da u Crnoj Gori shvatimo da ti procesi dolaze preko slobodnog tržišta i novih biznis ideja, ali je bitno i kada znamo da ciklonsku energiju ekonomije i tržišta niko nije zaustavio, posebno ne oni sa rentiranim i uvelim mozgovima...